



UČITELJSKI TOVARIŠ.

Glasilo

„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“.

Izdavatelj in urednik:

Andrej Žumer,

nadučitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Št. 12.

Ljubljana, 16. rožnika 1891.

XXXI. leto.

Vsebina: Lj. Stiasny — Kamnik: Latinica in nemščina. — J. Marč: Knjiga Slovenska. — Ukazi in odredbe šolskih oblastev. — Vprašanja in odgovori. — Književnost. — Listek. — Naši dopisi: Iz Ljubljane. — Iz Postojine. — Iz litijskega okraja. — Iz Krškega. — Iz kranjskega okraja. — Iz kočevskega šolskega okraja. — Društveni vestnik. — Vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Listnica uredništva.

Latinica in nemščina.*)

Izpodrivanje gotičnega pisma je postalo med Nemci v zadnjem času pereče vprašanje. Boj zoper gotično pismo se bije že stoletja, a tako ljuto, s tako dobrim uspehom se še ni bojevalo ko sedaj. Na jedni strani stoji hrabro okoli 10.000 članov „Lateinschriftvereina“, večinoma so to učitelji višjih, srednjih in ljudskih šol, na drugi strani se jim pa upirajo sovražniki vseh novarstev, a najbolj ljuti nasprotniki pa so „patrijotje“, kojim je vpeljava latinice „Französelei“, akoravno se je dokazalo že davno, da gotično pismo ni nemško pismo. Upati pa smemo, da bodo zadnji kmalu premagani ter da se bo v šoli kmalu odstranilo gotično pismo, istotako kakor so odstranili pred leti staro mero ter vpeljali francosko mero. Ker bo našalo našim šolam izpodrineno gotično pismo iste koristi, kakor poprej vpeljana

francoska mero, moramo si ogledati na vprašanje malo natančneje.

Gotično pismo se je razvilo na Francoskem s porabo okrasov, ki so vzeti iz gotičnega sloga. Ker ga dandanes rabijo samo Nemci, je nekaterim izvirno nemško, akoravno jim je Jakob Grimm sledeče povedal: Es geschieht ohne vernünftigen Grund, dass man diese verdorbene Schrift gothisch oder deutsch nennt, sie könnte mit gleichem Fug böhmisch heissen. Auch darf sie durchaus nicht für eine organische Umgestaltung der lateinischen Schrift zum Behuf der deutschen Schrift gelten.

Latinica je postala svetovno pismo. Zaradi tega se je morajo Nemci priučiti, da morejo občevati duševno in kupčijsko z kulturnimi narodi.

Gotično pismo opustiti bi bilo očitno koristno.

Osobito bi se jednovil pouk v branji in posebno sedaj tako nepristojno zamudni

*) K temu članku ima današnji list prilogo. — Ured.

pouk v pisanji. Sedaj se morajo pri Nemcih in pri nas učenci učiti 8 abeced. Učencem moramo vtisniti 200 črk, med tem ko drugod zadošča le polovica tega. Z opustitvijo dvojnega pisma bi se pridobilo veliko učnih ur, ki bi se porabile za poučanje materinščine, katera je na naših šolah prikrajšana vsled učenja drugega deželnega jezika.

Razven tega ima latinica sledeče prednosti pred gotičnim pismom:

1.) Obstoji latinica iz bolj razločnih, jednostavnih in preglednih oblik kot gotično pismo.

Gotično pismo je nastalo vsled okrasa latinice. (Glej priloga, št. 1.!) V srednjem veku so okraševali črke. Takrat je bilo namreč pisanje umetnost, katero je gojila le peščica ljudi. Vsled te razvade je postalo pisanje risanje črk. Razni „schreibmeisteri“ so izmišljali črke, katere so bile zelo nerazločne. (Glej priloga, št. 2.!) Sčasom je postalo pisanje imovina vseh. Prvi zahtevi pisma sta postali zopet razločnost in jednostavnost, svojstvi, ki sta zavisni druga od druge. Razločnost latinice izvira iz nje jednostavnosti. Treba je le tiskane črke latinice in gotičnega pisma primeriti in takoj vidiš razloček. (Glej priloga št. 3., 4.!) Osobito so velike gotične črke tako nesrečno izmišljene, da celo izurjeni odrasli niso vedno gotovi. Poskušajmo le brati lastna imena, ki so nam neznana, in šlo nam bode trdo, da, morali jih bomo celo črkovati. Velike črke latinice bo vsak zapisal na pamet, ne da bi se moral tega vaditi, poskuša pa naj kdo to storiti pri gotičnem pismu! Tudi male črke so zelo slabe.

Zaradi nerazločnosti gotičnega pisma se rabi latinica pri važnejših rečeh, n. pr. pri pošti, pri železnici, na denarjih. Zemljevidi se vsi tiskajo z latinico. Zemljevid z gotičnim pismom je nemogoč, ker tu imamo samo lastna imena. Tu se ne sme ugibati, ampak brati.

2.) Latinica je ložja ter pospešuje metodo čitanja-pisanja. Pri latinici so črke

in pismenke podobnejše, kot pri gotičnem pismu. Male črke in pismenke so v latinici večinoma brez velike spremembe. Tudi razloček med velikimi in malimi črkami ni velik, 13 malih in velikih črk kaže isto obliko. Vse drugače je v gotičnem pismu. Velikrat ni prav nobene podobnosti med črkami in pismenkami, in samo veliki ll je malemu u jednak.

3.) Ima latinica lepše in zlahtnejše oblike kot gotično pismo.

Prva je tedaj sposobna blažiti estetični čut mladine in vsega naroda.

4.) Latinica je v svojih oblikah bolj dosledna in sistematična kot gotično pismo, katero kaže v svojih oblikah veliko nepravilnostij. Drugo je namreč sestavljeno brez kakega splošnega vodila iz vrste nas motečih pik, črt, zavijanaj, krivin in krivotin. Soennecken je naštel v gotičnem pismu 66 različnih glavnih potez.

5.) Ne utruja latinica ne pri branji ne pri pisanji tako zelo očij, kakor gotično pismo. Prvo moremo zložno in trajno brati in pisati. Zato so tudi očala med Nemci tako zelo razširjena.

6.) Male gotične pismenke se ne dajo pravilno pisati z ostrim peresom.

Soennecken je dokazal, da se oblike gotičnih pismenk, kakor se zahtevajo od učencev na podlagi predpisov, s peresi, ki so sedaj navadna, ne dajo narediti. Zato pišejo po nekaterih šolah gotične pismenke sedaj z „rond“-peresom. (Glej priloga, št. 5.!) Z navadnim peresom se nam zdijo poteze ostre (priostrene). Ako jih pa povečamo, prepričamo se, da so le „Trugformen“. (Glej priloga, št. 6.!) Mi učimo v šoli tehnično nemožnost. — Hitropisci naredé pri gotičnem pismu kote okrogle. Tudi v stenografiji so se skrbno izognili kotov.

7.) Latinica se zaradi njej lastnih okroglin dá pisati hitreje, kot gotično pismo. Tudi se ne utruja roka tako hitro. — Soennecken je dokazal, da ima gotična abeceda 107 taktov, a latinica samo 68,

torej velja razmerje 11 : 7. Latinici je treba tudi manj prostora.

8.) Naglasnih in drugih znamenj ne moremo rabiti pri gotičnem pismu in vendar brez njih v pouku in za pravo zaznamovanje težko shajamo. (Glej prilogo, št. 7.)

Prednosti latinice so torej dokazane.

Omenil sem, da so člani „Lateinschriftvereina“ večinoma učitelji. Oglejmo si sedaj sklepe zborovanj in društev avstrijskih učiteljev.

Dné 7. svečana 1883. l. je sprejelo pedagogično društvo na Dunaji soglasno resolucijo:

Iz pedagogičnih, zdravstvenih, estetičnih in ekonomičnih razlogov je splošno potrebno, da se točka „pisanje gotičnih pismenk“ izpusti iz načrta za avstrijske ljudske in meščanske šole. Tudi branje je potrebno učencem olajšati in sicer v tem smislu, da se učenci seznanijo v prvem šolskem letu samo z latinico. Iz omenjenih razlogov se istotako želja, da bi se gotične črke izpodrinile, tako dolgo ne dá izvršiti, dokler to pismo obdrži v navadnem življenji splošno veljavo. Brezdvomno je to vprašanje časa, da se bo gotično pismo opustilo v navadnem življenji. Tudi je želeli, da se posvetuje in zboruje avstrijsko učiteljstvo o tem vprašanji ter pospešuje odpravo gotičnega pisma.

Nemški učitelji so se v zadnjem času večkrat posvetovali o tej stvari. Tako je učiteljstvo VI. dunajskega okraja l. 1889. sklenilo v svojem okrajnem zborovanji: 1.) Z ozirom na pouk in šolo naj se rabi samo jedno pismo. 2.) Latinici se mora prednost dati. — Tudi učiteljstvo III., VII. in VIII. okraja je lansko leto jednako sklenilo, poslalo šolski oblasti te točke v prevdarek, prosilo za abecednike v latinici ter za izključljivo rabo latinice v I. razredu.

A ne samo na Dunaji, ampak tudi drugod čutimo to gibanje. Tako je sklenilo graško učiteljsko društvo gledé na to, da se latinica vedno bolj razširjuje ter

da se splošno izpodrivanje gotičnega pisma pač dá zavleči, a ne ubraniti, da se izreče graško učiteljsko društvo gledé na rastoče razširjanje in z ozirom na zdravstveno prednost: 1.) Naj se goji po šolah branje in pisanje v tem pismu bolj kot do sedaj; 2.) ker je latinica v primeri z gotičnim pismom veliko bolj jednostavna in razločna, ker je med pismenkami in črkami večja podobnost, izreče se graško učiteljsko društvo z ozirom na glavno poučno vodilo „od ložjega k težjemu“, da naj se v I. razredu goji le latinica. Zaradi tega naj se preskrbi abecednik v latinici in izprosi potrditev oblasti.

Toliko o gibanji po povodu tega vprašanja pri Nemcih.

Omeniti hočem še drugo pereče vprašanje pri Nemcih, namreč nov glasovnočisti ali fonetični pravopis. Le-ta zahteva izključljivo vpeljavo latinice. Glavno vodilo tega pravopisa je: Piši tako, kakor pravilno govoriš in sicer za vsak glas vedno jedno in isto znamenje. — Ako obvelja ta pravopis, pade tudi gotično pismo. — Kolika olajšava za slovenske učitelje! Pri začetku pouka v nemščini bomo morali učencem samo dve črki pokazati, namreč f (za mehki s) in j (za slovenski ž) in ko se učenci seznanijo z dvoglasniki in preglasniki (podvojenje samoglasnikov in brezglasne črke odpadejo), čitali in pisali bodo gladko nemško. — Pustimo vendar Nemce in oglejmo si razmere med Slovani osobito med Slovenci.

Dandanes pišejo vzhodni Slovani cirilico, zahodnim rabi pomnožena latinica. V ljudski šoli se goji večinoma — izjemši nas Slovence — samo materinščina in le jednotno pismo. Pač se morajo v srednjih šolah učiti druga pisma, a takrat se jih vsak priuči hitreje kot v ljudski šoli.

O razmerah v Bulgariji mi piše gosp. profesor A. Bezenšek: „V Bulgariji je bila nemščina še le pred 4 leti uvedena v gimnazije in realke. Rabi se v obče gotično pismo pri izučevanji. Bulgari še sploh malo pišejo nemški, bolj francoski in celo novogrški (posebno trgovci). Sicer je pa

za dijake I. in II. gimnazijskega razreda (ko se začnejo nemščino učiti) skoraj jedna težava, da li se uče latinice ali gotičnega pisma — obe sta novi za nje. Po moji skušnji v začetku še manj mešajo gotične s ciriličnimi pismenkami, kakor z latinico (v francoščini), ker je razloček osnoven“.

O razmerah na Češkem mi piše g. Jan Lego: „Na Češkem se v ljudskih šolah — v vaseh in mestih — tudi na osemrazrednih, poučujejo vsi predmeti le češki; nemški jezik se uči le kot neobvezen predmet v 4. razredu ljudskih šol le v onih mestih, kjer vstopijo dijaki v srednje šole. Tudi na čeških srednjih šolah je nemščina neobvezen predmet, ako so si roditelji izvolili francoščino za obvezen predmet, kar je navadno. Dijaki se uče navadno obeh jezikov, nemščino in francoščino — jednega obvezno, drugega neobvezno.“

Ravno tako se na čeških učiteljskih poučuje le češki. Nemščina je neobvezen predmet. — Utrakvističnih šol na Češkem ni, le v čisto nemških krajih, kjer si drži „Ustřední matice školská“ češke šole, uči se nemščina kot predmet, a vse ostalo v češkem jeziku. — Kjer smo prisiljeni nemščine se učiti, moramo se tudi grdih gotičnih črk navaditi. Ker se nam pa dopade latinica bolj, pišemo rajši, kedar pišemo nemški, z latinico“.

Oglejmo si slovenske šole. Po slovenskih ljudskih šolah se prične z nemščino v 2., 3., oziroma 4. šolskem letu. Prične se povsod nemščina s pisanjem in branjem gotičnega pisma. Ali se more to iz pedagogičnega in metodičnega stališča odobrati? Nikakor ne; kajti s tem se pregrešimo zoper glavno poučno navodilo „Od ložjega do težjega“. Z branjem in pisanjem drugega pisma se prične po nekaterih krajih že celo takrat, ko še učenci latinice ne znajo dobro brati in pisati. S tem se stavijo zapreke priučanju bodi si tega, bodi si onega pisma. Recimo pa, učenci že znajo latinico dobro brati in pisati. Kaj je bolje, pričeti nemščino z latinico

ali z gotičnim pismom? Gotovo da prvo! Z raznimi težavami se moramo boriti, ko pričnemo nemščino.

Bojevati se moramo z slovenščini neznanimi dvoglasniki, preglasniki in brezglasniki. Kako težavno je že to za slovenske učence. Še težavnejše je za učence, ako se morajo v istem času učiti nerazločnih gotičnih črk in pismenk. Nerazločne črke učenca pri začetnem branju vedno motijo. Nemški učenec zamenja zaradi tega mnogokrat besede kakor *Reft* z *Reft*, *Ĥafen* z *Ĥafen*, *bin* z *hin*, *Ĥaft* z *Ĥaft* itd. Kdo bo zameril slovenskemu učencu, ako začetkoma dela iste napake ali ako celo pre naredi *Bater* v *Bater*, *Rabe* v *Rabe*, *Radel* v *Radel*, *Chriřt* v *Chriřt*, *řiften* v *řiften* itd. — Glavni smoter nemškega pouka pa ni branje in pisanje gotičnega pisma, ampak da razumejo učenci nemški jezik. Zaradi tega morajo učenci razumeti, kar berejo. Zato se učijo slovnice. Kako počasi gre začetkoma v tem oziru, ve vsakdo. Glavni vzrok počasnega napredka je nerazločno gotično pismo. Kar jim vbijemo v glavo v šoli, to je vse. Od domačih vaj smemo le prav malo pričakovati, kajti otroci se zbog nerazločnega gotičnega pisma prav težko navadijo poiskati besede v besednjaku. Velika težava in ovira je pri priučeni nemščine tudi gotična pisava. Gotične pismenke so sestavljene iz vseh drugačnih delov ter zahtevajo popolnoma drugačne poteze kot latiničine pismenke. Ako začnemo z gotično pisavo prezgodaj, škodujemo pisavi latinice.

Zato je nujna potreba, da pričnemo nemščino z latinico.

Ko bi si priborili za slovensko ljudsko šolo le to, da bi se opustila gotična pisava, dosegli bi veliko.

Oglejmo si prednosti jedne pisave:

1.) Doseže se z jedno pisavo lepša pisava.

Znano je, da je lepopisje na šolah z dvojno pisavo slabejše, kot na šolah, kjer se goji samo jedna pisava. Naravno je,

da zahteva priučenje dvojnih pisav veliko več truda in časa kot priučenje jedne pisave. Razven tega so gotične pismenke sestavljene iz celo drugačnih delov ter zahtevajo popolnoma drugačne poteze, kot pismenke različne latinice. Zaradi tega škoduje dvojna pisava lepopisju.

2.) Provročuje dvojna pisava, da dobé ti učenci veliko pozneje trajno pisavo kot oni, ki se učé samo jedne pisave.

3.) Doseže se z jedno pisavo sčasoma večja ročnost očesa in roke. Zaradi tega učencem ni treba paziti toliko na oblike pismenk, ampak te oblike nastajajo tako rekoč same. To je pri spisnih, pravopisnih in slovničnih nalogah velika olajšava.

4.) Doseže se z jedno pisavo poprej pravilno držanje peresa. To roko obvaruje prehitrega utrujenja.

Nemški učitelji se posvetujejo o tem vprašanji, sklepajo resolucije ter prosijo višje oblasti, da bi se oziralo na njih utemeljene prošnje.

Pridružimo se jim tudi mi!

Nekateri sicer pravijo: Pustimo to vprašanje Nemcem, naj ga rešijo. Ne vtikajmo se vmes! Jaz sem pa vendar mnenja, da je naša dolžnost vtikati se vmes. Slovenci sicer ne bomo odločevali, na nas se ne bodo dosti ozirali, dosežemo vendar lahko toliko, da se prične reakcija na naših šolah o pravem času.

Izpodrineno gotično pismo bi donášalo slovenskim učiteljem prevelike koristi, da bi mogli o tem molčati. Koliko nepotrebnih, prebridkih učnih ur, koliko nepotrebnih besedij in nepotrebnega truda bi se prihranilo učiteljem in učencem.

Le ako bi se ta trud porabil uspešno za poučevanje slovenščine, mogli bi doseči iste uspehe v materinščini, kot drugod, kjer poučujejo samo v enem jeziku.

Želeti bi bilo torej, da se slovensko učiteljstvo za to stvar zanima.

Lj. Stiasny — Kamnik.

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

*

Dobri svoj značaj kaže Močnik kot odgovorni vrednik „Učiteljskega Tovariša“ zlasti v vabilih na njegovo naročevanje. Takoj v I. listu pové, katera je „Naša pot“: Tovariš živi narodni šoli na verski podlagi, in méni, da se ne moti, ker to je ravna pot proti verhuncu šolskim namenom. . . Lepe so fraze od človekoljubnosti, od humanizma, od napredka, svobodnega duha in kakor se že vse zovejo, toda v viharnih časih razkade se kakor prah na vetru, in zopet vidi se jasno, da druge poti do dobre izreje ni, kakor je ta na verski podlagi. . . Za metlo Tovariš nikomur ne bode; odvisen bode pa tudi v prihodnje kakor do

sedaj — od svojega prepričanja in od svoje vesti (1873 str. 2). — Kar smo bili dosihmal, to hočemo ostati tudi v novem letu, kliče v vabilu na naročbo za l. 1874. Svobode in prostomiselnosti ne bomo iskali, s tem, da bi napadali vero in stan svečeniški in drugo, kar je našemu kerščansko-slovenskemu ljudstvu ljubo in drago. Ker Tovariš piše slovenskim starišem, šolam in učiteljem, tedaj bo pred vsem varoval domače svetinje, oziral se na potrebe domačih ljudskih šol, narodnih učiteljev, v domači besedi, z domačim blagom. Tovariš ostane katoličan in Slovenec, kakoršni so menda tudi učitelji in šole, za katere piše. . . Svojemu vredniku